

Българските възрожденски книги

През епохата на българското Възраждане словото, написано на роден език, се превръща в индикатор за формиращото се национално съзнание. Важно значение за развитието на българското освободително движение и за формирането на независима българска държава изиграва започналият през първата половина на XIX век процес на формиране и утвърждаване на единен книжовен език.

Споровете около съдбата на бъдещия официален език на българите: дали да се основава на традиционния църковнославянски, дали да се подчертаят неговите славянобългарски корени (с руски и други славянски заемки) или да се развие под влияние на говоримия език, водят до оформянето на три основни течения в българската езиковедска наука. В крайна сметка, представителите на последното направление, новобългарското, вземат връх към средата на XIX век.

На основата на източнобългарския диалект окончателно се оформя обликът на съвременния български книжовен език чрез творчеството на наши възрожденски писатели, публицисти, вестникари и книгоиздатели и разпространители като Петър Берон, Васил Априлов, Найден Геров, Сава Доброплодни и много други. По пътя към създаването на официалния език на следосвобожденска България, няколко са творбите, оставили трайна следа за оформянето на националното ни самочувствие и езикова култура.

АБАГАР

„Абагар“ (или Молитвеник) е първата печатна книга на говорим български (не църковнославянски) език, от която днес са запазени общо 19 екземпляра. Издадена е в Рим през 1651 г. от българския католически епископ Филип Станиславов. В нея авторът

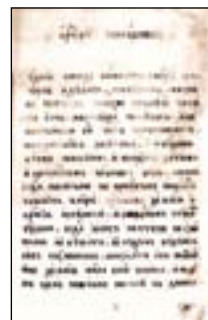
разказва чудната история за цар Абагар (Авгар), получил от Христа собствения му неръкотворен образ. Състои се от 5 свитъка на кирилица с няколко илюстрации. Съдържа апокрифни молитви и разкази с религиозен характер, много от тях в разрез с каноните на католическата църква. Заглавието, с което е известна книгата, идва от включеното в нея апокрифно послание на цар Абагар до Исус. В езика на „Абагар“ се вмъкват новобългарски елементи, личи и влиянието на сърбохърватския език. Това е първото печатно издание, което 120 години преди Паисий напомня на католическа Европа за съществуването на българска народност в рамките на Османската империя – ранна стъпка към разширяването на понятието за общностна принадлежност у българите и формирането на българско национално съзнание.

ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА

„История славянобългарска“ е първото произведение на българската историография, написано от Паисий Хилендарски в периода 1760–1762 г. в Хилендарския манастир. Първият ѝ препис е направен от Софроний

Врачански през 1765 г. „Историята“ на светогорския монах Паисий с право е сочена като ключов момент за началото на българското Възраждане. В дългите векове на чуждовластие българите загубват чувството си за национална принадлежност. В мултиетническата Османска империя християните по правило изтъкват като отличителна характеристика по-скоро религиозната си, а не етническата принадлежност. В „История Славянобългарска“ за първи път се утвърждават ключовите понятия за националната ни идентичност – народ, език и отечество. В този смисъл творбата на Паисий се превръща в своеобразна програма на Българското възрождане.

„История славянобългарска“ съчетава история, автобиография и публицистика. Подзаглавието ѝ е: „За народа, българските царе и светци и за всички български деяния и събития“ В произведението се преплитат средновековни и ренесансови елементи. Тя има няколко тематични

центъра: родословната история на българите, както и политическата, църковната и културната история на народа ни. Паисий пише на достъпен български език и налага

собствени идеи за необходимостта от национално самоосъзнаване. Творбата носи силно полемичен характер. Давайки на българите познания за историческото им миналото, Хилендарският монах им връща чувството за национално достойнство и им помага да се идентифицират.

НЕДЕЛНИК

„Кириакодромион, сиреч Неделник поучение“ се определя от изследователите като първата печатна книга на новобългарски език, въпреки че съществуват и по-ранни печатни книги. Написана е от Софроний Врачански и е издадена през 1806 г. в румънския град Римник (днес Ръмнику Вълча). От малобройните му завършени съчинения това е единственото, което Софроний успява да отпечата. Книгата представлява сборник от 94 неделни и празнични проповеди и поучителни слова, събрани в 530 страници хронологично по реда на годишните празници, за които се отнасят. Съдържанието на Софрониевия Неделник се състои от две части. Първата е озаглавена „Поучения избраная от святаго Евангелие и от других многих божественых писания“ и съдържа предимно неделни поучения. Втората част – „Поучения на празником господним. . .“ – съдържа предимно слова за християнските празници. „Неделникът“ представлява компилация от преводни гръцки текстове. Книгата се счита за български протопип на „Кириакодромион“ от гръцкия проповедник Никифорос Теотокис, издадена за първи път през 1796 г. в Москва. Софроний подготвя ръкописа през зимата на 1805–1806 г. Заглавната страница на Неделника съобщава: „напечата ся и право описа ся от Димитрия Михайло Попович и от Георгия, син его“. Това са членове на старата печатарска фамилия на Поповичите, които от десетилетия имат печатница в Римник. Отпечатването на книгата в 1000 екземпляра траяло от 24 април до 25 ноември 1806 г.

До Освобождението „Неделникът“ претърпява още три издания: през 1856 г. в Нови сад, през 1865 г. в Букурещ, през 1868 г. в Белград. До 1937 г. е препечатван още 5 пъти и се счита за емблематична книга от периода на българското Възраждане. Софрониевият Неделник е една от първите седем български книги, намерили място в Световната дигитална библиотека /World Digital Library/ – <http://www.wdl.org/en/item/273/>

РИБЕН БУКВАР

Първият светски български учебник „Буквар с различни поучения“ е написан от Петър Берон, издаден е през 1824 г. в Букурещ и отпечатан в Брашов със средствата на Антон Йованович. Популярното му название „Рибен буквар“ идва от рисунката на делфина на корицата и с това название той става изключително известен. Букварът се състои от предисловие, 8 раздела, обръщение към читателя и приложение от 12 рисунки на животни. Енциклопедичен по съдържание, написан на говорим български език, той е съобразен с особеностите на детската възраст и дава основни знания за езика, молитви на черковнославянски език, нравствени поучения, умни и добри съвети, басни, различни истории, физически сказания, аритметически знания. Берон е изпробвал Буквара в собствената си педагогическа практика и едва тогава го е предложил за отпечатване и разпространение. Освен това в него авторът представя за първи път подробно описание на модерната по онова време взаимоучителна метода на Бел и Ланкастър, която само 10 години по-късно се внедрява като основен педагогически метод от Неофит Рилски в Габровското училище. Същото се отнася и за препоръчания от Берон нов метод на първоначалното обучение по четене, звуковането, т. е. изговарянето на звуковете самостоятелно, чисто, но не с добавка на други звукове, както е практикувало църковното училище с буквената метода. За възрожденската ни култура от първата четвърт на XIX век „Рибният буквар“ е педагогическа, просветна, езикова и литературна новост. Той

се превръща в „настолната книга“ на Българското Възраждане. До Освобождението е преиздаден седем пъти (1824, 1841, 1847, 1850, 1856 и 1862 г.), а след него до наши дни още пет пъти – през 1939, 1942, 1949, 1964 и 2004 г. „Рибният буквар“ е вече и в Световната дигитална библиотека /World Digital Library/ – <http://www.wdl.org/en/item/274/pages.html>

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ

„Български народни песни“ е сборник с текстове на народни песни от различни части на България, съставен от братята Димитър и Константин Миладинови от Струга. Той е издаден през 1861 г. в Загреб. Сборникът е замислен още през 40-те години на XIX век. Димитър Миладинов е насърчен от руския славист проф. Виктор Григорович, който посещава Охрид през 1845 г., среща се с него и двамата заедно отиват в Струга, където Григорович записва българска песен, чува от майката на Миладинови. Сборникът съдържа 665 народни песни и 23 559 стиха, разделени на 12 части (героически, хайдушки, любовни, митически песни и други), както и легенди, описания на сватбени обичаи и детски игри, български имена, поговорки и гатанки. След публикуването на сборника, братя Миладинови са арестувани от османските власти и са отведени в Цариград. Братя Миладинови отбелязват най-високите достижения в изучаването на българския фолклор през Възраждането с богатството и разнообразието на песните, с поетическото вдъхновение, с точността в подбора. Сборникът играе голяма роля в развитието на съвременната българска литература, защото неговите песни са поетически модел на големи поети – Иван Вазов, Пенчо Славейков, Кирил Христов, Пейо Яворов и др. Техният труд става основа за формирането на съвременния български език на базата на живите говори.

